

Pedagogiek en mensenrechten: een paar apart?

Jan Willems

Inleiding

In deze korte reactie op een tweetal bijdragen in *Pedagogiek* 2003/4 verdedig ik de stelling dat pedagogen in Nederland niet alleen het (mensen)recht, maar ook de (beroeps)plicht hebben de rechten van de mens, en in het bijzonder de rechten van het kind, (meer) in hun werk te integreren.

Zelfconcept en maatschappelijke integratie

In *Pedagogiek* 2003/4 besluiten Ben Spiecker en Jan Steutel hun bijdrage 'Zelfconcept en maatschappelijke integratie' met de stelling 'dat de overheid niet alleen het recht maar ook *de plicht* heeft de ontwikkeling en vestiging van liberale deugden op brede schaal te stimuleren ...' (p. 328; curs. JW). Onder liberale deugden verstaan zij onder meer tolerantie, anti-discriminatie, democratische gezindheid (p. 320). Deze deugden zouden minder goed sporen met het – mag ik het 'pre-liberale' noemen? – zelfconcept van (representanten van) 'bepaalde etnische minderheidsculturen' (t.a.p.). Ik wil het graag geloven. Sterker nog, het zou mij niets verbazen als ook de generatie van mijn ouders representanten kent van een dergelijk 'pre-liberaal' zelfconcept. Om van de generatie van mijn grootouders nog maar te zwijgen. Ik vraag me zelfs af in hoeverre een 'liberaal' zelfconcept zich verdraagt met een kinderlijk-geprojecteerd geloof in ouderlijke beloningen en bestraffingen in een hiërarchisch-namaals. Hoeveel representanten van onze liberale wit-etnische meerderheids-cultuur zouden nog met dergelijk magisch denken behept zijn?

Spiecker en Steutel lijken het ook wel te beseffen en roepen daarom een beeld van bedreiging op om hun hierboven aangehaalde stelling kracht bij te zetten: misschien was tijdens de verzuiling in ons land ook wel wat mis met het liberale zelfconcept, maar toen voelden burgers 'zich geworteld in dezelfde christelijk-humanistische traditie, spraken dezelfde taal ... deelden ... een gemeenschappelijk dak' (p. 328). Denkend aan mijn ouders en grootouders kan ik er mij maar weinig bij

Jan C. M. Willems heeft zijn hoofdfunctie bij de Capaciteitsgroep Internationaal en Europees recht en het Centrum voor de Rechten van de Mens van de Universiteit Maastricht. Daarnaast is hij als bijzonder hoogleraar Rechten van het kind verbonden aan de juridische faculteit (Afdeling Privaatrecht, sectie jeugd- en familierecht) en het Amsterdams Centrum voor Kinderstudies van de Vrije Universiteit.

Email-adres: j.willems@ir.unimaas.nl.

voorstellen, afgezien dan van hun 'moerstaal' en enkele deunen kerklating. Maar dan zwelt de bedreiging aan: 'Als we daaraan toevoegen dat deze groepen [bedoeld is: alle Allah-etnische minderheidsgroepen, JW] ... snel groter worden en over enkele jaren zelfs de meerderheid in de grote steden zullen vormen ...' (t.a.p.). Nederland, let op uw zaak ...!

Vind ik nu dat Spiecker en Steutel onzin beweren? Integendeel, hun beschouwingen zijn boeiend en genuanceerd, al voeren zij niet dwingend naar hun stelling. Daarvoor zijn er te veel kwantitatief en kwalitatief onweegbare factoren in het spel zowel ten aanzien van integratie van 'buitenlanders' als ten aanzien van het zelfconcept van (individuele leden van) minderheidsgroepen, zoals ik hierboven probeerde aan te duiden. Ben ik het dan met hun stelling oneens? Opnieuw: integendeel, ik onderschrijf deze volledig – op mensenrechtelijke gronden. Wat jammer echter dat Spiecker en Steutel juist aan die mensenrechtelijke gronden volledig voorbijgaan. Gronden die, mits nader uitgewerkt, voor die stelling wel dwingend zijn. Hun stelling is namelijk, op zijn minst in theorie, aanvaard door de 192 staten die partij zijn bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Een verdrag dat dateert van 1989 en waar Nederland aan gebonden is sinds 1995. Het minste dat men van dit verdrag – net zoals van andere mensenrechtenverdragen die sociale, economische en culturele rechten bevatten – kan zeggen, is dat het juridisch, politiek en moreel verplichtend een bepaalde richting wijst. Het laat in preambule en bepalingen zien waar wij als samenleving – aangestuurd door de overheid, en naar de mate van de ontwikkeling en de mogelijkheden van elk land – heen dienen te gaan. Welnu, artikel 29 van het Kinderrechtenverdrag bepaalt:

Artikel 29 Verdrag inzake de Rechten van het Kind:

1. De staten (...) komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op:
 - a. de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind;
 - b. het bijbrengen van eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, en voor de in het Handvest van de Verenigde Naties vastgelegde beginselen;
 - c. het bijbrengen van eerbied voor de ouders van het kind, voor zijn of haar eigen culturele identiteit, taal en waarden, voor de nationale waarden van het land waar het kind woont, het land waar het is geboren, en voor andere beschavingen dan de zijne of hare;
 - d. de voorbereiding van het kind op een verantwoord leven in een vrije samenleving, in de geest van begrip, vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volken, etnische, nationale en godsdienstige groepen en personen behorend tot de oorspronkelijke bevolking;
 - e. het bijbrengen van eerbied voor de natuurlijke omgeving [het milieu, JW].
2. Geen enkel gedeelte van dit artikel (...) mag zo worden uitgelegd dat het de vrijheid aantast van individuele personen en rechtspersonen [om] onderwijsinstellingen op te richten en daaraan leiding te geven, evenwel *altijd met inachtneming* van de in het eerste lid van dit artikel vervatte beginselen, en van het vereiste dat het aan die instellingen gegeven onderwijs voldoet aan de *door de staat vastgestelde* minimumnormen. [curs. JW]

Me dunkt dat daar fraaie verplichtingen voor de overheid liggen opgetast om in elk geval via het onderwijs de deugden te stimuleren waar Spiecker en Steutel terecht zo hoog van opgeven. Aan dit artikel is nog nadere uitleg en invulling gegeven door het VN-Comité inzake de Rechten van het Kind. Het gaat hier om opvoedings- en onderwijsdoelen die moeten bijdragen tot zelfstandig democra-

tisch burgerschap. Voor de goede orde: artikel 29 van het Kinderrechtenverdrag gaat, zo er licht tussen beide bepalingen zit, vóór artikel 23 (het onderwijsartikel) van de Grondwet (verdrag gaat boven nationaal recht).

Om de verstrekkende betekenis van artikel 29 Kinderrechtenverdrag inzichtelijk te maken en kracht bij te zetten, is ook, zo niet in de eerste plaats, de inzet en deskundigheid van pedagogen nodig. Niet om steeds opnieuw het 'liberaal-deugdelijke' wiel uit te vinden, maar om deze universeel aanvaarde tekst, die door alle landen van de wereld is ondertekend en alleen door Somalië en de VS nog moet worden bekrachtigd, de doorwerking in nationaal recht, beleid en praktijk deuchtig te doen worden die mensenrechten nu eenmaal vergen nadat het geduldige papier waarop zij zijn geformuleerd, door parlementen is goedgekeurd en door regeringen geratificeerd. Vaak begint dan op nationaal niveau het echte werk pas. Werk dat naar mijn mening mede tot de professionele verantwoordelijkheid hoort van beroepsgroepen en beroepsbeoefenaren, met inbegrip van beoefenaren van de wetenschap.

Verdeling van zorg en arbeid

Anders dan bij onze zuiderburen (vgl. Bouverne-De Bie e.a., 1999) lijkt de decennia-lange ontwikkeling van universele mensenrechten, in feite al begonnen in 1945 in het Handvest van de Verenigde Naties en culminerend in het veelomvattende Verdrag inzake de Rechten van het Kind, aan de wetenschappelijke aandacht van Nederlandse pedagogen te zijn ontsnapt. Spiecker en Steutel zijn niet de enige vaderlandse pedagogen die de mensenrechtelijke boot lijken te hebben gemist. Daarvan getuigt in hetzelfde nummer van *Pedagogiek* (2003/4) al dadelijk het openingsartikel, een Forum-bijdrage van Jan Janssens over de verdeling van zorg en arbeid. Ook hier onderschrijf ik de strekking van het betoog volledig, maar mis ik de mensenrechtelijke onderbouwing node. Een onderbouwing die verder gaat dan dat 'goed opgevoede kinderen minder problemen veroorzaken' (p. 273). Want hoe zit het met de *rechten* van kinderen ter zake van een goede – althans gezonde – opvoeding? Verder dan dat vrouwen 'voor een [onmogelijke, JW] dubbele taak staan: werken en zorgen' (p. 274). Want hoe zit het met de *rechten* van vrouwen ter zake van de combinatie van arbeid en zorg? En verder dan dat het kostwinnersmodel ingaat 'tegen de wens van vrouwen om te blijven werken (...) en tegen de wens van mannen om een grotere rol in de opvoeding te spelen' (t.a.p.). Want hoe zit het met de *rechten* van ouders: mannen en vrouwen, ter zake van het delen van de opvoedingsverantwoordelijkheid en de facilitering van en ondersteuning bij opvoedingstaken van de kant van de gemeenschap?

Ik acht de verdeling van zorg en arbeid in Nederland vanuit emancipatoir oogpunt bedroevend en vanuit pedagogisch oogpunt alarmerend, vanwege de structurele afwezigheid voor beide ouders van ouderschapsvoorbereiding, ouderschapsgewenning en betaald ouderschapsverlof van ruim vóór de geboorte tot in elk geval het tweede levensjaar en vanwege de onvoldoende aanwezigheid van kwalitatief hoogstaande kinderopvang daarna. Janssens schetst dat beeld gedeeltelijk ook en komt met een 'drastisch' voorstel, dat volkomen terecht de financiële en fiscale kanten van de collectieve (immers kinderrechtelijke) pedagogische last van de samenleving niet eenzijdig bij de ouders legt. Hij besluit dan evenwel met de bijna retorische vraag: 'Welke politieke partij durft nu echt de nek uit te steken?' Ik zou Janssens willen vragen: welke pedagoog durft nu eindelijk, vanuit zijn of haar wetenschappelijke verantwoordelijkheid, de politiek te wijzen op de

verdragsverplichtingen van Nederland? Ik beperk mij tot twee verdragen: het VN-Vrouwenverdrag, dat dateert van 1979 en waar Nederland sinds 1991 partij bij is, en het eerder genoemde VN-Kinderrechtenverdrag uit 1989. Om met dat laatste te beginnen. Het 'liberale' beginsel dat *beide* ouders de *gezamenlijke* verantwoordelijkheid dragen – en moeten kunnen dragen – voor de opvoeding en de ontwikkeling van hun kind, vindt men in artikel 18 *juncto* 27 van het Kinderrechtenverdrag:

Artikel 18, lid 1, eerste volzin Verdrag inzake de Rechten van het Kind:

De staten (...) doen alles wat in hun vermogen ligt om de erkenning te verzekeren van het beginsel dat beide ouders de gezamenlijke verantwoordelijkheid dragen voor de opvoeding en de ontwikkeling van het kind.

Lid 2 en lid 3 van artikel 18 voegen daar dan aan toe:

Artikel 18, lid 2 en lid 3 Verdrag inzake de Rechten van het Kind:

2. Om de toepassing van de in dit Verdrag genoemde rechten te waarborgen en te bevorderen, verlenen de staten (...) passende [ondersteuning] aan ouders en wettige voogden bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden die de opvoeding van het kind betreffen, en waarborgen zij de ontwikkeling van instellingen, voorzieningen en diensten voor kinderopvang.

3. De staten (...) nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat kinderen van werkende ouders recht hebben op gebruikmaking van diensten en voorzieningen voor kinderopvang waarvoor zij in aanmerking komen.

En artikel 27 van het Kinderrechtenverdrag bepaalt:

Artikel 27, lid 1 en lid 3 Verdrag inzake de Rechten van het Kind:

1. De staten (...) erkennen het recht van ieder kind op een levensstandaard die toereikend is voor de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling van het kind.

3. De staten (...) nemen, in overeenstemming met de nationale omstandigheden en met de middelen die hun ten dienste staan, passende maatregelen om ouders en anderen die verantwoordelijk zijn voor het kind, te helpen dit recht te verwezenlijken, en voorzien, [waar daaraan behoefte] bestaat, in programma's voor materiële bijstand en ondersteuning, met name wat betreft voeding, kleding en huisvesting.

Hier vindt men opvoedingsondersteuning (artikel 18, lid 2) en kinderopvang (artikel 18, lid 3) respectievelijk materiële ondersteuning (artikel 27, lid 3) als door staten te operationaliseren, in wetgeving en beleid te vertalen recht van *beide* ouders. Recht van *beide* ouders vanwege het recht van *elk* kind op adequate zorg voor een gezonde integrale ontwikkeling, dat door de wereldgemeenschap is aanvaard in 1989 en door Nederland is bekrachtigd in 1995. Gezien de kennis en rijkdom in Nederland zou het hier inmiddels basisvoorzieningen hebben moeten betreffen, met inbegrip van fiscale en andere financiële regelingen die verder gaan dan 'ordinaire' kinderbijslag. Dit mede in het licht van artikel 4 Kinderrechtenverdrag (maximale inspanningsplicht van elk land) en zeker ook van artikel 19 van het verdrag (preventie en uitbanning van kindermishandeling).

Tien jaar eerder (1979, door Nederland bekrachtigd in 1991) stond al te lezen in het Vrouwenverdrag:

Artikel 5, aanhef en onder b Vrouwenverdrag:

De staten (...) nemen alle passende maatregelen om: (...) *b.* ervoor zorg te dragen dat onderwijs over het gezin een juist begrip van het moederschap als sociale functie, en de erkenning van de gezamenlijke verantwoordelijkheid van mannen en vrouwen bij het grootbrengen en de ontwikkeling van hun kinderen bevat, met dien verstande dat het belang van de kinderen in alle gevallen vooropstaat.

En:

Artikel 16, lid 1 aanhef en onder d Vrouwenverdrag:

De staten (...) nemen alle passende maatregelen om discriminatie jegens de vrouw in alle aangelegenheden betreffende huwelijk en familiebetrekkingen uit te bannen, en verzekeren in het bijzonder, op basis van gelijkheid van de man en de vrouw: (...) *d.* dezelfde rechten en verantwoordelijkheden als ouder, ongeacht de huwelijkse staat, in aangelegenheden met betrekking tot hun kinderen; in alle gevallen staat het belang van de kinderen voorop.

Zie ook beide volgende verplichtingen uit het Vrouwenverdrag:

Artikel 10, aanhef en onder h Vrouwenverdrag:

De staten (...) nemen alle passende maatregelen om (...), op basis van gelijkheid van mannen en vrouwen, het volgende te garanderen: (...) *h.* toegang tot bijzondere informatie van opvoedkundige aard, die kan bijdragen tot het waarborgen van de gezondheid en het welzijn van het gezin, met inbegrip van informatie en advies inzake geboortenregeling.

Artikel 11, lid 1 aanhef en onder *a juncto* lid 2 aanhef en onder c Vrouwenverdrag:

1. De staten (...) nemen alle passende maatregelen om discriminatie van vrouwen in het arbeidsproces uit te bannen ten einde vrouwen, op basis van gelijkheid van mannen en vrouwen, dezelfde rechten te verzekeren, in het bijzonder: *a.* het *recht op arbeid, als onvervreemdbaar recht van alle mensen*. [curs. JW]

2. Ten einde discriminatie van vrouwen op grond van huwelijk of moederschap te voorkomen en het daadwerkelijke recht van vrouwen op arbeid te verzekeren, nemen de staten (...) passende maatregelen om: (...) *c.* de verlening aan te moedigen van de noodzakelijke ondersteunende diensten voor sociale zorg om ouders in staat te stellen verplichtingen jegens het gezin te combineren met verantwoordelijkheden in het werk en deelneming aan het openbare leven, in het bijzonder door het opzetten en ontwikkelen van een netwerk van faciliteiten voor kinderopvang te bevorderen.

Hier vindt men respectievelijk opvoedkundige informatie als door staten te operationaliseren recht, en de combinatie van arbeid en zorg als door staten te operationaliseren plichtrecht van *beide* ouders. Zie bovendien ook de link die in lid 3 van artikel 11 gelegd wordt met wetenschappelijke kennis, hetgeen niet in de laatste plaats van groot belang is in verband met de in lid 2 onder c genoemde wetenschappelijk verantwoorde, dus *state of the art* ingerichte voorzieningen voor kinderszorg:

Artikel 11, lid 3 Vrouwenverdrag:

De beschermende wetgeving met betrekking tot de in dit artikel bedoelde aangelegenheden wordt met geregelde tussenpozen opnieuw bezien in het licht van de wetenschappelijke en technologische kennis en wordt – indien nodig – gewijzigd, ingetrokken of uitgebreid.

Conclusie

Normen en waarden: dat zijn om te beginnen de mensenrechten. En in het bijzonder de rechten van het kind, met als kernrecht het recht van elk kind op adequate zorg voor een gezonde integrale ontwikkeling. In de toekomst wellicht uitgebreid met een prenataal recht op 'verwachtingsvolle en blijde aanstaande ouders' (Pols, 2004, p. 79 *i.f.*), maar vooralsnog opgebouwd uit al die verplichtingen en verantwoordelijkheden, pre-, peri- en postnataal, die zijn neergelegd in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, zoals uitgelegd en toegepast door het VN-Comité inzake de Rechten van het Kind in Genève. Een uniek universeel verdrag, ondertekend door alle landen van de wereld, waarvan slechts twee het nog moeten bekrachtigen. Kennelijk wilde geen land achterblijven, maar van verdrag naar praktijk via wet en beleid is geen gebaande weg. Het is een weg die gebaand, onderhouden en verbeterd moet worden door mensen, georganiseerd in allerlei verbanden binnen gemeenschappen, beroepsgroepen, instellingen, politieke partijen, vakbonden, non-gouvernementele organisaties enzovoorts. Natuurlijk zijn regeringen in eerste instantie verantwoordelijk en zijn staten in laatste instantie aansprakelijk. Het gaat immers om juridisch bindende, niet om juridisch, politiek en moreel vrijblijvende teksten. Maar tot de regeringen die voorop lopen in het royaal nakomen en uitwerken van verdragsverplichtingen met betrekking tot rechten van kinderen, vrouwen en opvoeders, behoort in elk geval niet de Nederlandse regering, die normen en waarden helaas onvoldoende op zichzelf toepast. Aan de andere kant is het natuurlijk ook zo dat in de huidige maatschappij de overheid het niet kan stellen zonder informatie, en soms ook druk vanuit beroepsgroepen en andere geledingen van de samenleving.

Er is dan ook voor pedagogen (zoals in aanverwante of andere opzichten voor psychologen, jeugdartsen, leerkrachten, enzovoorts) nog een hoop werk aan de winkel om de in deze bijdrage aangehaalde verdragsbepalingen inhoud te helpen geven voor ons land. Universele mensenrechten – rechten van kinderen, van vrouwen, van ouders: mannen en vrouwen – hoeven zij daarbij niet opnieuw uit te vinden. De juridisch bindende teksten liggen er al. De richting die wij moeten gaan, is sinds jaar en dag bekend. Van de school met de Bijbel en de school met de Koran moeten wij naar de school, met of zonder de Bijbel, met of zonder de Koran – met kruisjes, met keppeltjes, met trots gedragen hoofddoeken – op mensenrechtelijke grondslag, op de grondslag en binnen de voorwaarden van artikel 29 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, dat onder meer aangeeft hoe artikel 23 van de Grondwet moet worden uitgelegd en ingevuld. Van het kostwinners- en anderhalfverdienersgezin moeten wij naar al die samenlevingsvormen van volwassenen met kinderen waar opvoedingsverantwoordelijkheid evenwichtig tussen de partners kan worden verdeeld – en gedeeld met een medeverantwoordelijke gemeenschap. Van opvoedingsvormen en -stijlen die, al of niet gerelateerd aan een bepaald zelfconcept van opvoeders en mede-opvoeders, in de huidige tijd en maatschappij leiden tot psycho-sociale problemen of zelfs tot psychische klachten en stoornissen, moeten wij naar opvoedingsvormen en -stijlen die leiden tot een goede geestelijke gezondheid en het mensenrechtelijk ideaal van optimale ontplooiing en gebruik van vermogens en talenten. De overheid heeft met betrekking tot opvoeding, onderwijs, vorming en voorlichting diverse verplichtingen op zich genomen, die plechtig in verdragen zijn vastgelegd. Pedagogen, let op uw zaak! Pedagogiek en mensenrechten in Nederland: hoe lang nog een paar apart?

Literatuur

- Bouverne-De Bie, M., Gruwez, Chr., Nys, K., Crombrugge, H. Van, & Verschelden, G. (1999). *Het gezin en de rechten van het kind*. Leuven, Amersfoort: Acco.
- Janssens, J.M.A.M. (2003). Verdeling van zorg en arbeid. *Pedagogiek; Wetenschappelijk forum voor opvoeding, onderwijs en vorming*, 23, 273-275.
- Pols, J. (2004). Beelden: Ik lief. Belgische documentaire, 2003. *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 59, 78-80.
- Spiecker, B., & Steutel, J. (2003). Zelfconcept en maatschappelijke integratie. *Pedagogiek; Wetenschappelijk forum voor opvoeding, onderwijs en vorming*, 23, 318-329.

Investeer groen en ontvang een jaarlijkse gegarandeerde uitkering!

Indien u een kapitaal ter beschikking heeft en behoefte heeft aan een jaarlijkse aanvulling op uw inkomen, hebben we goed nieuws voor u. U kunt nu namelijk investeren in een gerenommeerd hardhoutproject met FSC keurmerk en een gegarandeerde jaarlijkse uitkering**

DE GROENE SPAARADVISEURS
Postbus 2012 - 2800 RD Gouda

Deelname is mogelijk vanaf € 26.290

Investering	€ 26.290	€ 52.580	€ 78.870
<i>De uitkering is:</i>			
2010	gegarandeerd € 3.140	€ 6.280	€ 9.420
2011	gegarandeerd € 3.643	€ 7.286	€ 10.426
2012	gegarandeerd € 3.990	€ 7.980	€ 11.970
2013	gegarandeerd € 4.290	€ 8.580	€ 12.870
2014	gegarandeerd € 4.819	€ 9.638	€ 13.857
2015	gegarandeerd € 5.290	€ 10.580	€ 15.870
2016	gegarandeerd € 5.727	€ 11.454	€ 17.180
2017	gegarandeerd € 6.201	€ 12.402	€ 18.603
2018	gegarandeerd € 6.716	€ 13.432	€ 20.148
2019	gegarandeerd € 7.280	€ 14.560	€ 21.840
2020	gegarandeerd € 7.890	€ 15.780	€ 23.670
Totaal gegarandeerd***	€ 59.196	€ 118.394	€ 177.534
2021	prognose € 14.084	€ 28.168	€ 42.252

Gemiddeld jaarendement 9,2%

* Inschrijving beperkt mogelijk, tarieven kunnen wijzigen.
 *** Het verloop van de garantieopbrengsten kunt u zelf bepalen, waardoor het totaal meer of minder zou kunnen zijn.

Bel 0182 - 57 02 90 voor de brochure en/of meer informatie of bezoek onze website: www.groengeld.nl